

Θέμα: «Σιδηροδρομικό δυστύχημα. Είναι μια κατάσταση που μας αξίζει;»

Περίληψη

Κάθε φορά που σας παρακολουθώ λέω 'να γράψω κάτι'. Κάθε φορά αποφάσιζα ότι δεν άξιζε τον χρόνο και την ψυχική καταπόνηση ένα τέτοιο εγχείρημα. Σήμερα, 9-3-22, αποφάσισα να το προσπαθήσω.

Η προσωπική μου αντίληψη ήταν ότι ως κοινωνία, εδώ και καιρό, έχουμε πιάσει πάτο αλλά ποτέ δεν φανταζόμουνα ότι αυτός ο πάτος θα βρισκόταν τόσο χαμηλά, ώστε ειδικά τα τραίνα, στην σημερινή εποχή, να στερούνται συστήματα τηλε-διοίκησης. Όλα τα άλλα ναι, μπορούσαν να ανασφαλή, δυσλειτουργικά ή ό,τι άλλο, αλλά, για τα τραίνα, θα έκοβα το κεφάλι μου ότι σε κάθε περίπτωση παρέμεναν ασφαλή. Δεν μπορώ να πιστέψω, ακόμα και σήμερα, αυτήν την κατάντια.

Εν ολίγοις θα καταλήξω στο ότι η απάντηση στην ερώτηση του θέματος είναι καταφατική. Προφανής βέβαια, αλλά, εστιάζοντας στους πολιτικούς μόνον, αισθάνομαι ότι αποφεύγουμε τις ατομικές μας ευθύνες· εξ ου και η ανάγκη μου για επικοινωνία. Επειδή η προσέγγιση, παρά την απουσία 'τύπων', προσπαθεί να είναι μαθηματικά ορθολογική, θα προσπαθήσω να διευκρινίζω τι είναι εύλογες παραδοχές και τι προσωπικές απόψεις. Πιθανόν δεν θα τα καταφέρω, οπότε το νου σας ως προς το τί θα δεχθείτε ως ορθό. Ας προσπαθήσουμε λοιπόν να εξάγουμε συμπεράσματα χρησιμοποιώντας αρχές της θεωρίας παιγνίων που πρέπει να θεωρείται *must* για τις πολιτικές επιστήμες.

Το παιγνίδι.

Πρόκειται για ένα μοντέλο αλληλεπιδρώντων ληπτών αποφάσεων. Οι λήπτες αποφάσεων αναφέρονται ως παίκτες. Υπάρχουν δύο τύποι παικτών, ο καθένας με τις δικές του προτιμήσεις ή συμφέροντα, και κάθε τύπος επιλέγει μεταξύ διαφόρων ενεργειών ή στρατηγικών με σκοπό να επιτύχει το καλύτερο για τον ίδιο αποτέλεσμα. Κάθε παίκτης επηρεάζεται από τις ενέργειες όλων των παικτών και όχι μόνον από τις δικές του.

Τύπος πρώτος.

Από τη μία βρίσκονται οι πολιτικοί και όσοι θεωρούν, ως βέλτιστη επιλογή τους, να συμπράττουν με την όποια στρατηγική των πρώτων. Ισοδύναμα, δηλαδή χωρίς να έχει σημασία για την παρούσα ανάλυση, μπορεί να βρίσκονται αυτοί που έχουν ισχύ και όσοι, από πολιτικούς και άλλους, θεωρούν, ως βέλτιστη επιλογή τους, να συμπράττουν με την όποια στρατηγική των ισχυρών. Αυτός ο τύπος παίκτη μπορεί να επιθυμεί το βέλτιστο για τον ίδιο ή για όλη την χώρα ή και για τα δύο, αν ταυτίζει ή συσχετίζει τα συμφέροντα του ιδίου με αυτά της χώρας του. Για την παρούσα ανάλυση, σημασία έχει μόνον ότι γνωρίζει τί επιθυμεί και ότι κάνει τέτοιες επιλογές, ώστε, από τη δική του σκοπιά, να επιτύχει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

Η πλειοψηφία αναφέρεται σε αυτό τον τύπο παικτών ως το 'σύστημά', αλλά δεν συμμερίζομαι αυτήν την άποψη. Ενέργειες ή στρατηγικές αυτού του τύπου, μεταξύ των οποίων καλείται να επιλέξει, μπορεί να είναι το τί πολιτικές θα εξαγγείλει, τί πολιτικές θα ασκήσει, πώς θα μιλήσει, τί θα πει, αν χρειάζεται να στρατεύσει άλλους ώστε να επηρεάσει κατά το δοκούν την κοινή γνώμη κ.α. πολλές.

Τύπος δεύτερος.

Από τη άλλη βρίσκονται, ως καθολική σχεδόν πλειοψηφία, οι διοικούμενοι από το πρώτο τύπο παικτών. Και αυτός ο τύπος παίκτη μπορεί να επιθυμεί το βέλτιστο για τον ίδιο ή για όλη την χώρα ή και για τα δύο, αν ταυτίζει ή συσχετίζει τα συμφέροντα του ιδίου με αυτά της χώρας του. Για την παρούσα ανάλυση, σημασία έχει μόνον ότι γνωρίζει τί επιθυμεί και ότι κάνει τέτοιες επιλογές, ώστε, από τη δική του σκοπιά, να επιτύχει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

Ενέργειες ή στρατηγικές αυτού του τύπου, μεταξύ των οποίων καλείται να επιλέξει,

μπορεί να είναι το τί θα ψηφίσει, αν θα καταγγείλει, αν θα απεργήσει, αν θα συνδράμει στις ανάγκες παικτών του ίδιου τύπου, αν θα αδρανήσει, αν θα προσπαθήσει να συμπράξει με τις στρατηγικές παικτών του πρώτου τύπου κ.α. πολλές.

Το παιγνίδι μπορεί να θεωρηθεί επαναλαμβανόμενο. Οι παίκτες αποκτούν πείρα και στο τέλος επιλέγουν την καλύτερη στρατηγική τους. Π.χ. ο πολιτικός επιλέγει μία στρατηγική και παρατηρεί πως αντιδρά ο δεύτερος τύπος. Με δεδομένη την αντίδραση του τελευταίου, ο πολιτικός εμμένει στην στρατηγική του ή την αλλάζει για να πετύχει καλύτερο για τον ίδιο αποτέλεσμα. Ο διοικούμενος επιλέγει και αυτός μία στρατηγική και παρατηρεί πως αντιδρά ο πολιτικός. Με δεδομένη την αντίδραση του τελευταίου, ο διοικούμενος εμμένει στην στρατηγική του ή την αλλάζει για να πετύχει καλύτερο για τον ίδιο αποτέλεσμα.

Ισορροπία Nash.

Ο Nash διατύπωσε ότι κάποια παιγνίδια μπορεί να καταλήγουν σε σταθερές καταστάσεις ή "ισορροπίες" και ότι αυτές οι ισορροπίες χαρακτηρίζονται από το γεγονός ότι σε αυτές, κάθε παίκτης έχει επιλέξει κάποια στρατηγική που καμιά άλλη δεν θα του επιφέρει καλύτερο αποτέλεσμα με δεδομένες τις στρατηγικές των άλλων παικτών (που και αυτοί σκέφτονται με τον ίδιο τρόπο).

Βασική προϋπόθεση είναι ότι όλοι οι παίκτες επιλέγουν, μεταξύ των στρατηγικών που έχουν στη διάθεσή τους, την βέλτιστη στρατηγική σύμφωνα με τις προτιμήσεις τους και ότι η πεποίθηση του καθενός απ' αυτούς, σχετικά με τις στρατηγικές των άλλων παικτών, είναι σωστές.

Όταν οι παίκτες δεν γνωρίζουν επακριβώς τις προτιμήσεις των άλλων, δημιουργούν πεποιθήσεις σχετικά με αυτές και επιλέγουν στρατηγικές συνεπείς με τις πεποιθήσεις που υιοθετούν. Έτσι, οι πολιτικοί, βλέποντας πώς αντιδρά ο λαός, δημιουργούν πεποιθήσεις σχετικά με το τί αυτός προτιμά. Συγχρόνως, οι πολίτες, παρατηρώντας τις ενέργειες των πολιτικών, αποκτούν πεποιθήσεις σχετικά με το ποιες είναι οι πραγματικές επιθυμίες των πολιτικών. Όταν όποιος τύπος παίκτη διαπιστώσει ότι ο αντίπαλος παίκτης υιοθετεί μια ανορθολογική, σύμφωνα με αυτό που περίμενε, στρατηγική τότε συμπεραίνει ότι οι πεποιθήσεις που έτρεφε για τον αντίπαλο ήταν λανθασμένες. Έτσι αναθεωρεί τις πεποιθήσεις του ώστε να είναι συνεπείς με τις ενέργειες του αντιπάλου και αλλάζει την στρατηγική του σε κάποια που θα του αποφέρει καλύτερο αποτέλεσμα. Οι παίκτες συνεχίζουν να αλλάζουν τις στρατηγικές τους αναθεωρώντας κάθε φορά τις πεποιθήσεις τους. Το παιγνίδι δεν είναι σταθερό. Σε πολλά παιγνίδια όμως, συμβαίνει οι ενέργειες του αντιπάλου να είναι συνεπείς με αυτό που περίμενες και δεν διαθέτεις κάποια άλλη στρατηγική που να είναι καλύτερη από αυτήν που υιοθέτησες. Άρα δεν έχεις λόγο να αναθεωρήσεις ούτε τις πεποιθήσεις σου ούτε τις ενέργειές σου. Αν αυτό συμβαίνει σε όλους τους παίκτες τότε λέμε ότι έχουμε καταλήξει σε μια ισορροπία Nash.

Το σύστημα, όπως με την κακή έννοια πολλές φορές αναφερόμαστε σε αυτό, προσωπικά πιστεύω ότι είναι κάποια από τις σταθερές καταστάσεις (ισορροπίες Nash) στις οποίες μπορεί να καταλήξει το παιγνίδι μεταξύ ισχυρών και διοικούμενων. Σε κάθε μία από αυτές, οι επιλεγμένες ενέργειες τόσο των ισχυρών και όσο και των πολιτών είναι συνεπείς με την πεποίθηση που έχουν για τους άλλους και κανείς δεν έχει λόγο να αλλάξει ούτε στρατηγική ούτε πεποιθήσεις, διότι οι τελευταίες, λόγω της σταθερότητας που έχει επέλθει, δεν μπορεί παρά να είναι σωστές.

Το σύστημα λοιπόν ισχυρίζομαι ότι είναι το σύνολο των ισχυρών και των αδύνατων και οι σταθερές, βέλτιστες στρατηγικές, που ο καθένας έχει επιλέξει για τον εαυτό του. Με άλλα λόγια οι ισχυροί δεν είναι δυνατόν να αποτελούν το "σύστημα" από μόνοι τους. Εγώ ο πολίτης και οι προσωπικές ενέργειες που επιλέγω αποτελώ μέρος του (σταθερού) συστήματος, ίδιας σημασίας με κάθε άλλο μέρος του είτε είμαι πολιτικός είτε όχι. Έχουν απόλυτο δίκιο οι έφηβοι που επαναστατούν κατά των γονέων,

θεωρώντας τους μέρος του "συστήματος" που τους καταπιέζει. Αυτό που ίσως δεν συνειδητοποιούν είναι ότι αποτιμώντας μόνον το ίδιο όφελός, όπως ακριβώς φαίνεται λογικό και πράττουν οι γονείς τους, αγνοώντας δηλαδή τις ανάγκες των συμπολιτών τους, θα κάνουν τις ίδιες επιλογές με τους γονείς τους και έτσι θα αποτελέσουν μέρος του ίδιου συστήματος που πολεμούν σήμερα.

Η επίλυση των παιγνίων, στον μέγιστο βαθμό σε ό,τι αφορά στην θεωρία παιγνίων, έγκειται στην απόδειξη του εάν υπάρχουν σταθερές καταστάσεις (προφίλ ενεργειών) και αν ναι, στην εύρεση κάποιων ή όλων εξ αυτών. Να μπορούμε δηλαδή να ισχυριστούμε ότι εάν οι πολιτικοί υιοθετήσουν την τάδε στρατηγική και οι πολίτες την δείνα, τότε κανείς δεν θα βρίσκει κάτι καλύτερο να κάνει. Ένα τέτοιο ζευγάρι στρατηγικών, μία συγκεκριμένη στρατηγική για τους πολιτικούς έναντι μιας άλλης συγκεκριμένης στρατηγικής των πολιτών, ονομάζεται προφίλ στρατηγικών του παιγνιδιού μεταξύ των δύο τύπων παικτών. Το αν υπάρχουν κανένα, ένα ή περισσότερα τέτοια προφίλ είναι το περιεχόμενο μιας τέτοιας επίλυσης.

Με προϋπόθεση την παρακάτω υιοθετούμενη παραδοχή, ευτυχώς προς εξαγωγή συμπερασμάτων, δεν χρειάζεται ούτε να μοντελοποιήσουμε ούτε να επιλύσουμε το παιγνίδι μεταξύ πολιτικών και πολιτών.

Η μέγιστη, δυσάρεστη και ίσως επικίνδυνη παραδοχή.

Από αρχαιοτάτων χρόνων για μερικούς, από ιδρύσεως Ελληνικού κράτους για άλλους, από την μεταπολίτευση ή εδώ και αρκετές δεκαετίες για άλλους, παίζεται το ίδιο παιγνίδι μεταξύ ισχυρών και πολιτών. Σημασία έχει μόνον να δεχτούμε ότι το παιγνίδι παίζεται για επαρκές χρονικό διάστημα ώστε η αποκτηθείσα πείρα ή οι πεποιθήσεις, τόσο των μεν όσο και των δε, υποδεικνύουν την πραγματική φύση του παιγνιδιού, άρα είναι ορθές. Συμβαίνει αυτό; Ισχυρίζομαι πως ναι.

Εδώ και δεκαετίες τουλάχιστον, αφού μιλάμε για πολιτικούς, οι πολιτικοί έχουν υιοθετήσει μία σταθερή στρατηγική ή αλλιώς μοντέλο συμπεριφοράς και πράξεων. Και οι πολίτες όμως, έχουν επιλέξει μία σταθερή στρατηγική ή μοντέλο δράσης και συμπεριφορών από την μεριά τους. Κανείς δε από τους δύο τύπους παικτών δεν επιθυμεί να αλλάξει "ρότα" ή αλλιώς την στρατηγική ή αλλιώς την συμπεριφορά του. Η σταθερότητα της γενικής συμπεριφοράς όλων με οδηγεί στην προσωπική βεβαιότητα ότι: **Βιώνουμε ένα σταθερό σύστημα** ή αλλιώς μια σταθερή κατάσταση. Συνεπώς, εξ ορισμού, *βιώνουμε μία από τις όποιες δυνατές ισορροπίες Nash*.

Η παραπάνω παραδοχή, από όσους την κάνουν δεκτή, οδηγεί σε δυσάρεστες ίσως, αλλά διαφωτιστικές συνέπειες.

Συνέπειες

Εξ ορισμού, η ύπαρξη σταθερότητας είναι ικανή συνθήκη για την ορθότητα των πεποιθήσεων όλων. Εφόσον βιώνουμε μία σταθερή κατάσταση και κανείς δεν θεωρεί ότι μπορεί να πράξει κάτι καλύτερο από αυτό που ήδη πράττει, τότε οι πεποιθήσεις του καθενός για τους άλλους δεν μπορεί παρά να είναι ορθές.

Γιατί οι πολιτικοί ή οι δημοσιογράφοι απευθύνονται σε "εμάς"λες και είμαστε ανόητοι;

Ανόητοι, ηλίθιοι, κατώτεροι, απαίδευτοι, υποτελείς, ωσάν σε εξάχρονα. Γιατί; Όχι μόνον πολιτικοί αλλά και δημοσιογράφοι και παρουσιαστές και διαφημίσεις κ.α. Γιατί; Εφόσον βιώνουμε ένα σταθερό σύστημα τότε προφανώς, όλοι αυτοί έχουν επιλέξει αυτόν τον τύπο επικοινωνίας ως βέλτιστη στρατηγική τους και δεν διατίθενται να την αλλάξουν. Προφανώς λοιπόν έχουν δίκιο και όντως είμαστε, τουλάχιστον οι περισσότεροι, ανόητοι.

Π.χ. Γνωρίζει η μάνα ότι το εξάχρονο θα ήθελε τηγανητές πατάτες και το ρωτά. Θέλεις ψαρόσουπα ή τραχανά. Η μάνα ορθώς έχει την πεποίθηση ότι μιλά σε εξάχρονο και το εξάχρονο διαλέγει κάποιο από τα δύο και ορθώς έχει την πεποίθηση

ότι δεν μπορεί να έχει πατάτες. Λένε οι πολιτικοί ή εμείς ή το χάος. Ο λαός επιλέγει κάποιους και ορθώς έχει την πεποίθηση ότι πλην του χάους δεν μπορεί να επιτύχει καλύτερο αποτέλεσμα για τον ίδιο.

Θέλεις τραχανά με ντομάτα; Όχι, φάτον τότε σκέτο. (Παρόλο που γνωρίζω ότι δεν θέλεις τραχανά.) Θέλεις το συγκεκριμένο μνημόνιο; Όχι. Πάρε ένα βελτιωμένο. (Παρόλο που γνωρίζω ότι δεν θέλεις μνημόνιο.)

Οι πεπειθήσεις και της μάνας και των πολιτικών ότι μιλούν σε εξάχρονα δεν μπορεί παρά να είναι ορθές διότι και οι πολίτες με τη σειρά τους υιοθετούν τις ενέργειες που οι πολιτικοί ή η μάνα περιμένει από εξάχρονα. Ο πολιτικός έχει την πεποίθηση ότι μιλά σε ανόητους ή κατώτερους διότι αλλιώς, αν ήταν αυτός στην θέση του όποιου πολίτη και γνώριζε τί πραγματικά θα πράξει, δεν θα ψήφιζε τον εαυτό του. Οι τράπεζες έχουν ήδη δηλώσει ότι αν οι πολίτες γνώριζαν το πως ακριβώς λειτουργούν θα τις έκαιγαν. Και όμως συνεχίζουν στο ίδιο μοτίβο ενεργειών. Η πεποίθησή τους λοιπόν πρέπει να είναι είτε ότι είμαστε ανόητοι είτε ότι είμαστε ανίσχυροι. Η σταθερότητα του παιγνιδιού υποδεικνύει δυστυχώς ότι έχουν απόλυτο δίκιο.

Λένε οι πολιτικοί ψέματα;

Όπως τρόπος επικοινωνίας των πολιτικών προδίδει ότι η πεποίθησή τους είναι ότι μιλάνε σε απαίδευτους ή ανίσχυρους ή ανόητους ή σαν σε εξάχρονους, έτσι και οι επιλογές των πολιτών μπορούν να καταδείξουν τί πεποιθήσεις έχουν για τους πολιτικούς. Αν οι πολιτικοί ήταν φιλαλήθεις και έπρατταν όσα εξαγγέλλανε τότε οι πολίτες θα πρόσεχαν τα πολιτικά προγράμματα και θα ψήφιζαν ή θα δρούσαν σύμφωνα με το πόσο κοντά είναι τα τυχόν προγράμματα στις προτιμήσεις τους. Δεν θα ζητούσαν ρουσφέτια ούτε θα περίμεναν βόλεμα των ημετέρων. Είναι κοινή πεποίθηση όμως, προσωπική πεποίθησή μου δε, ότι οι πολίτες ακόμα περιμένουν το ρουσφέτι προς ωφέλεια ατομικά των ιδίων ή συγγενών τους ή ότι τουλάχιστον αναμένεται ότι θα ευνοηθούν πρωτίστως οι ημέτεροι. Έτσι, δεν παρατηρούμε κανένα ουσιαστικό πολιτικό λόγο, ούτε καν σε προεκλογική περίοδο, μεταξύ πολιτών, όπου συγκρίνουν ένα πολιτικό πρόγραμμα με ένα άλλο. Οι πολίτες φαίνεται να ψηφίζουν ή να υποστηρίζουν κόμματα ή πρόσωπα με ονομαστικά κριτήρια (εγώ είμαι με αυτούς, εσύ με εκείνους) χωρίς να δίνουν σημασία σε πολιτικά προγράμματα και εξαγγελίες. Εφόσον κανείς δεν προσδίδει σημασία στον πολιτικό λόγο, η προφανής πεποίθηση των πολιτών είναι ότι οι πολιτικοί ως επί το πλείστον διατυπώνουν ψευδής εξαγγελίες, άρα ως επί το πλείστον ψεύδονται και δεν είναι βέλτιστη η στρατηγική το να λαμβάνει κανείς σοβαρά υπόψη τις εξαγγελίες. Εφόσον, οι πολίτες υιοθετούν την όποια στρατηγική τους βασιζόμενοι στην πεποίθηση ότι οι πολιτικοί ψεύδονται και βιώνουμε όντως μια σταθερή κατάσταση, όπου ούτε οι πολίτες ούτε οι πολιτικοί αλλάζουν "ρότα", τότε δεν μπορεί παρά η πεποίθηση των πολιτών να είναι ορθή και όντως οι πολιτικοί να ψεύδονται. Αυτήν την πεποίθηση των πολιτών για τους πολιτικούς, εκ των ενεργειών των πολιτών, την διαλαμβάνουν και οι πολιτικοί ως αντίκτυπο των ενεργειών των τελευταίων. Γι αυτό απουσιάζει πλήρως ο ουσιαστικός πολιτικός λόγος και από τους πολιτικούς. Αν ό,τι πολιτική εξαγγελία και αν κάνουμε οι πολίτες την θεωρούν ψευδή, τότε δεν έχει νόημα να αρθρώσουμε πολιτικό λόγο. Και μάλιστα αφού είναι κοινώς γνωστό ότι ψευδόμαστε δεν έχουμε λόγο να αρνηθούμε ότι όντως το κάνουμε (όπως και το δήλωσε γνωστό πρόσωπο σε απόσπασμά σας όπου αναρωτιόταν, *με το δίκιο του*, "καλά περιμένατε ότι ο υπουργός θα έλεγε την αλήθεια;")

Έλεγε ο προηγούμενος υπουργός ψέματα;

Πολλοί τηλεθεατές σας στείλανε μηνύματα όπου ισχυριζόταν ότι τα λεγόμενα του νέου υπουργού αποδεικνύουν ακλόνητα ότι ο παλαιός ψευδόταν. Εμμένοντας σε αυτό μόνον το συμπέρασμα, ισχυρίζομαι ότι πορευόμαστε σε επικίνδυνα μονοπάτια. Όπως αναπτύχθηκε προηγουμένως, το γεγονός ότι οι πολίτες υιοθετούν επί δεκαετίες τις ίδιες επιλογές, έχοντας την πεποίθηση ότι οι πολιτικοί ψεύδονται, χωρίς να

αλλάζουν “ρότα” ούτε οι πολιτικοί ούτε οι πολίτες, αποδεικνύει από μόνο του ότι ο παλιός υπουργός κατά πάσα πιθανότητα έλεγε ψέματα. Το συμπέρασμα του ισχυρισμού των τηλεθεατών δεν προσφέρει κάτι νέο. Έχει όμως μία επικίνδυνη διάσταση. Υπονοεί ότι ο νέος υπουργός λέει την αλήθεια. Προσωπικά, ποιά θα θεωρούσα βέλτιστη στρατηγική μου μετά την νέα δήλωση;

Επί δεκαετίες βιώνω ένα σταθερό σύστημα όπου οι βέλτιστες στρατηγικές όλων έχουν ως προϋπόθεση ότι οι πολιτικοί ψεύδονται. Άρα, δεν είναι βέλτιστο να υποθέσω ότι ο νέος υπουργός εξαιρείται του κανόνα. Έτσι, αφού ισχυρίστηκε ότι σε είκοσι μέρες θα έχει μπει η τηλε-διοίκηση που δεν κατάφερε να μπει σε είκοσι χρόνια, θα πρέπει να θεωρήσω ότι μάλλον ψεύδεται (φαντάζομαι το γνωστό πρόσωπο να επαναλαμβάνει “καλά, περιμένατε ότι ο νέος υπουργός θα έλεγε την αλήθεια;” με το ίδιο ύφος) και δεν θα πρέπει να ταξιδεύσω με τραίνο στο προσεχές διάστημα.

Αν ισχυριζόταν ότι δεν μπορεί να εγκατασταθεί το σύστημα μέσα σε είκοσι μέρες τότε θα αισθανόμουν πιο ασφαλής να αγοράσω εισιτήριο, με το σκεπτικό ότι είπε ψέματα για να έχει το κεφάλι του ήσυχο και εφόσον το δρομολόγιο πραγματοποιείται, παρά την αντίθετη δήλωση του νέου υπουργού, δεν μπορεί παρά να εγκαταστάθηκε πριν την πραγματοποίηση του δρομολογίου.

Όπως θα λεγε και ο Έκο, στέλνεις ένα σήμα θέλοντας να πεις κάτι αλλά δεν μπορείς να ελέγξεις πως ακριβώς θα το μεταφράσει, ως μήνυμα, ο παραλήπτης του. Ως παράδειγμα, δεν είναι δυνατόν να θεσμοθετείς τις ανώνυμες καταγγελίες χωρίς να στέλνεις, για πολλούς, το μήνυμα ότι υπάρχει παρακράτος ή παρα-δικαιοσύνη που πρέπει να φοβάσαι ή ότι μπορείς επιτέλους να παρενοχλείς τους αχώνευτους γείτονες χωρίς επιπτώσεις.

Η εκπαίδευση των πολιτών

Πρώτα θα σας αναφέρω ένα παιγνίδι που διάβασα και έλυσα ο ίδιος. Μεγάλη η αφαίρεση που επιχειρείται αλλά μέσω αυτής καταδεικνύεται η κατεύθυνση προς την βέλτιστη στρατηγική. Έχουμε να κάνουμε με φιλαλήθεις πολιτικούς που εξαγγέλλουν τις θέσεις τους. Η θέση που προτιμά κάθε πολίτης είναι ένα σημείο στο διάστημα από 0 έως 1. Κάθε πολιτικός εξαγγέλλει ένα σημείο σε αυτό το διάστημα και κάθε πολίτης ψηφίζει τον πολιτικό που βρίσκεται πιο κοντά στην προτίμησή του. Οι πολιτικοί γνωρίζουν τις προτιμήσεις των πολιτών. Ποια θέση είναι βέλτιστο να εξαγγείλουν ώστε να κερδίσουν απλώς τις εκλογές ή, θεωρώντας κάποιο σημείο ως βέλτιστο για τον τόπο, να ωφεληθούν τον τόπο κερδίζοντας τις εκλογές; Η λύση είναι ότι, είτε ενδιαφέρονται για τον τόπο είτε μόνον για την πάρτη τους, όλοι οι υποψήφιοι πρέπει να επιλέξουν την μέση τιμή και προφανώς να λένε όλοι τα ίδια. Η μέση πολιτική έχει μια τέτοια τιμή που οι μισοί πολίτες έχουν προτιμήσεις αριστερά αυτής και οι άλλοι μισοί δεξιά της. Αν αυτό το παιγνίδι βρεθεί σε ισορροπία και όλοι επιλέξουν το βέλτιστο για τους ίδιους, η προτίμηση του μέσου πολίτη είναι αυτή που καθορίζει το πολιτικό γίγνεσθαι. Θα έλεγε κανείς ότι αν εκπαιδεύσουμε τους πολίτες, ώστε να ανέβουν οι προτιμήσεις του μέσου πολίτη, θα έχουμε ένα καλύτερο μέλλον. Ας δούμε τον ρόλο της τηλεόρασης επί τούτου.

Το παιγνίδι είναι ίδιο. Έχουμε να κάνουμε με κανάλια που εκπέμπουν προγράμματα. Η ποιότητα προγράμματος που προτιμά κάθε τηλεθεατής είναι ένα σημείο στο διάστημα από 0 έως 1. Κάθε κανάλι εκπέμπει ένα πρόγραμμα που η ποιότητά του είναι ένα σημείο σε αυτό το διάστημα και κάθε τηλεθεατής βλέπει το κανάλι που βρίσκεται πιο κοντά στην προτίμησή του. Οι καναλάρχες γνωρίζουν τις προτιμήσεις των τηλεθεατών. Ποια ποιότητα είναι βέλτιστο να εκπέμψουν ώστε να έχουν την μεγαλύτερη τηλεθέαση; Η λύση είναι ότι όλα τα κανάλια πρέπει να επιλέξουν την μέση ποιότητα προγράμματος και προφανώς όλα τα κανάλια να έχουν αυτή την ίδια ποιότητα. Η μέση ποιότητα έχει μια τέτοια τιμή που οι μισοί τηλεθεατές έχουν προτιμήσεις αριστερά αυτής και οι άλλοι μισοί δεξιά της. Αν αυτό το παιγνίδι βρεθεί σε ισορροπία και όλοι, τηλεθεατές και καναλάρχες, επιλέξουν το βέλτιστο για τους ίδιους, η προτίμηση του μέσου τηλεθεατή είναι αυτή που καθορίζει την εν γένει ποι-

ότητα των τηλεοπτικών προγραμμάτων. Υπάρχουν όμως παρενέργειες. Έστω ότι αυτή η σταθερή κατάσταση διαρκεί 20-25 χρόνια. Όλοι οι νέοι τηλεθεατές που ανδρώνονται, εκπαιδεύονται με την μέση ποιότητα και, ως εκ τούτου, είναι μάλλον απίθανο να επιθυμούν να παρακολουθήσουν προγράμματα ποιότητας 1. Από αυτούς που έχουν "φύγει", κάποιοι είχαν προτίμηση στο 1 ή πολύ κοντά σε αυτήν. Αναπληρώνονται με τηλεθεατές εκπαιδευμένους με την μέση ποιότητα. Άρα σε 20-25 χρόνια η ανώτερη επιθυμητή ποιότητα προγράμματος έχει πέσει π.χ. από το 1 στο 0.9. Άρα έχει πέσει και η μέση ποιότητα προγράμματος, ας πούμε από το 0.5 στο 0.45. Οι καναλάρχες, στο κυνήγι της μέγιστης τηλεθέασης, είναι βέλτιστο να χαμηλώσουν την ποιότητα και να εκπέμψουν στην νέα, χαμηλότερη πλέον μέση τιμή της ποιότητας 0.45. Στη επόμενη γενιά, για τους ίδιους λόγους, επειδή οι νέοι τηλεθεατές θα εκπαιδεύονται με προγράμματα ποιότητας 0.45, το ανώτερο επιθυμητό πρόγραμμα θα πέσει, π.χ. από το 0.9 στο 0.8, συμπαρασύροντας την νέα μέση τιμή, που θα παρασύρει τους καναλάρχες σε ακόμα πιο χαμηλή ποιότητα και ούτω καθ' εξής. Μέχρι να φθάσουμε τον απόλυτο πάτο.

Η ποιότητα προγράμματος προφανώς εκπαιδεύει τους πολίτες ως πολίτες. Χωρίς να υπάρχει κάποια θεωρία συνωμοσίας κατά την οποία γίνεται πλύση εγκεφάλου των πολιτών ώστε να συμπεριφέρονται ανόητα, η επιλογή των πολιτών να παρακολουθούν τα πιο κοντινά στην προτίμησή τους προγράμματα και το κυνήγι της τηλεθέασης είναι αρκετά για να πιάσουμε ως κοινωνία τον απόλυτο πάτο.

Οι προσωπικές ευθύνες

Ως πολίτες, λαμβάνοντας υπόψη την δράση και των πολιτικών και των συμπολιτών μας, επιλέγουμε το βέλτιστο για εμάς. (Εδώ αν θέλετε ψάξτε και ρίξτε μια ματιά στο παιγνίδι που λέγεται "το δίλημμα του φυλακισμένου".) Η επιλογή της βέλτιστης ατομικής στρατηγικής έρχεται σε αντίθεση με την κοινωνικά βέλτιστη λύση. Το πρόβλημα βρίσκεται στο ότι οι πολίτες, ως βέλτιστη λύση, ενεργούμε ή αδρανούμε με κριτήριο την ατομική ή οικογενειακή ωφέλειά μας. Εγώ πιστεύω ότι δεν υπάρχει στον ανθρώπινο εγκέφαλο η αίσθηση ισότητας και αλληλοσεβασμού. Όπως η λέξη ουτοπία, οι προηγούμενες έννοιες δεν υπάρχουν παρά ως λέξεις αναφοράς και ως άπιαστοι στόχοι. Οι άνθρωποι θεωρούμε, σε κάθε σχέση μας, ως απόλυτα φυσικό ότι είμαστε είτε ανώτεροι είτε κατώτεροι του άλλου. Η ισότητα παράγει απόλυτη ελευθερία και η ελευθερία σημαίνει ευθύνη επιλογών που οι συνέπειές τους έχουν κόστος. Εάν είμαστε ισχυροί, ή ενεργούμε κατόπιν διαταγής, δεν πληρώνουμε το κόστος του φταίχτη. Το να βλέπουμε τον άλλο σαν ίσο και με σεβασμό είναι επιλογή. Δεν είναι φυσικό ένστικτο. Έτσι, ενεργούμε ανάλογα. Η δράση έχει σίγουρο, πιθανώς καθημερινό κόστος. Στο πλαίσιο εύρεσης της βέλτιστης ατομικής λύσης κοινολογούμε ασυνείδητα την ίδια μας την ζωή και των άλλων και πολλαπλασιάζουμε με την πιθανότητα να συμβεί η "στραβή" και συγκρίνουμε. Ας το δούμε πιο κοντά. Όλοι οι διοικούμενοι επιθυμούμε καλύτερους σιδηροδρόμους. Έστω ότι χρειάζονται εκατό χιλιάδες πολίτες να ενεργήσουν ώστε να επιτευχθεί αυτός ο στόχος. Ο καθένας καταλαβαίνει ότι αν συνδράμουν τόσοι πολλοί πολίτες, η ατομική συμμετοχή έχει μηδενική πιθανότητα να είναι η αποφασιστική. Ο στόχος, αν είναι να επιτευχθεί, θα επιτευχθεί οπωσδήποτε και χωρίς την δική μας συμμετοχή, άρα το βέλτιστο είναι να αδρανήσουμε για να μην έχουμε κόστος σε κάθε περίπτωση.

Κάποιο παιδί μου, που και που, χρησιμοποιεί το τραίνο. Ως γονιός πάντα ανησυχώ. Συνειδητοποιώ, δυστυχώς, ότι επιλέγοντας την αδράνεια στα κοινωνικά προβλήματα, ασυνείδητα κοστολόγησα την ζωή του. Η αδράνεια σημαίνει ότι άφησα κάποια μικρή πιθανότητα να συμβεί ατύχημα. Πολλαπλασίασα την αξία ζωής του παιδιού μου με αυτήν την μικρή πιθανότητα και συνέκρινα το αποτέλεσμα με το κόστος ενεργειών κατά του "συστήματος". Αν ήμουν εργαζόμενος στα τραίνα πιθανώς θα επωμιζόμουν το κόστος όλων των απαραίτητων ενεργειών, καταγγελιών, απεργιών κ.α. αλλά δεν θα υπερέβαινα τα χρονικά όρια κινητοποιήσεων που επιβάλλει ο νόμος. Αλλιώς θα χαρακτηριζόμουν τρομοκράτης για όσο καιρό το σύστημα παραμένει ανέγγιχτο και

το ατομικό κόστος θα ήταν μη βιώσιμο. Άρα, πέραν αυτών των ενεργειών, θα ανέβαινα να κάνω την δουλειά μου με κίνδυνο της ίδιας μου της ζωής. Δεν γίνομαι ήρωας διότι το όριο του νόμου, μου προσφέρει επαρκές ηθικό άλλοθι. (Προσωπικά έχω βαρεθεί πλήρως αυτά τα άλλοθι των 24ωρων απεργιών των εργαζομένων και δεν τα θεωρώ κινητοποιήσεις υπέρ του αγώνα.) Μόνον αν επιτύχουν οι όποιες επαναστάσεις οι τρομοκράτες μπορούν να αποχαρκτηριστούν ως τέτοιοι. Μπορεί να μην υπήρχε ο όρος τότε, αλλά με τα σημερινά δεδομένα, προ της επιτυχίας της ελληνικής επανάστασης, οι Έλληνες κάλλιστα θα χαρακτηριζόταν τρομοκράτες από τους έχοντες την τότε εξουσία. Ασυνείδητα λοιπόν κοστολόγησα την ζωή του παιδιού μου και του ζήτησα έγγραφη συγνώμη για αυτό. Μάλιστα, ακόμα και με αυτήν την συνειδητοποίηση, δεν ζήτησα συγνώμη με τη φράση "συγνώμη για την κοινωνία που σου παρέδωσα" (ως ισότιμο μέρος του συστήματος που βιώνουμε) αλλά, ψάχνοντας συναισθηματικό άλλοθι για την όποια προτέρα αδράνεια ή λάθος επιλογή μου, ζήτησα συγνώμη με τη φράση "συγνώμη για την κοινωνία που παραλαμβάνεις." Με παρόμοιο υπολογισμό της βέλτιστης λύσης λειτούργησαν και όσοι εκπροσωπούσαν το ελληνικό κράτος. Η ευρωπαϊκή ρήτρα αποζημίωσης θυμάτων υπήρχε διότι όλα τα συμβαλλόμενα μέρη αναγνώριζαν ότι η πιθανότητα ατυχήματος είναι, για όποιους λόγους, υπαρκτή. Αν ενεργοποιήσω την ρήτρα αποζημίωσης σε περίπτωση θανατηφόρων ατυχημάτων θα χάσω τις ψωροδεκάρες πώλησης των τραίνων που η χώρα τις έχει τόσο πολύ ανάγκη αυτήν την ώρα. Μπορεί να υπήρχε ανάγκη απλώς για πώληση, ανεξαρτήτως τιμήματος. Δεν έχει σημασία. Σημασία έχει ότι κοστολογήθηκε η ανάγκη της χώρας. Και δίπλα σε αυτήν ασυνείδητα ή, ακόμα χειρότερα συνειδητά, κοστολογήθηκαν οι ζωές των θυμάτων. Εκατό περίπου θύματα, επί τόσο η ζωή του κάθε θύματος, επί την μικρή πιθανότητα να συμβεί ατύχημα είναι μικρότερο από το όφελός μου από την πώληση. Εντάξει, ας μην ενεργοποιήσουμε την ρήτρα. (Φαντάζομαι ότι ζητήθηκε η μη ενεργοποίηση και δεν ήταν επιχειρηματική εξυπνάδα προσέλκυσης αγοραστών.) Δυστυχώς, οι ζωές, ειδικά των ανίσχυρων, πάντα κοστολογούνται. Πάντα ήταν αναλώσιμοι και καταναλωτικά αγαθά. Θέλω να κάνω πόλεμο με την διπλανή χώρα. Αναμένω να χάσω, σε κάθε περίπτωση, τόσα παλικάρια από 18-25 ετών, τόσους άνδρες 25-30. Τόσο η ζωή του κάθε παιδιού, τόσο η ζωή του κάθε άνδρα. Πόσο θα στοιχίσει; Τόσο. Τόσα θα κερδίσω με τάδε πιθανότητα νίκης και 0 σε περίπτωση ήττας. Το κέρδος επί την πιθανότητα νίκης είναι μεγαλύτερο. Ας σκοτωθούν για την πατρίδα. Κάθε φορά που τυχαίνω σε στρατιωτική παρέλαση δακρύζω. Όχι από εθνική υπερηφάνεια αλλά για το αναλώσιμο των παιδικών, περήφανων προσώπων που παρελαύνουν μπροστά μου. Η ανθρώπινη ζωή δεν έχει αυτονόητη ειδική αξία. Για αυτό και αναρωτηθήκατε πώς, σε απόσταση δύο ωρών με το αεροπλάνο, μπορεί να λιθοβολούνται γυναίκες. Μπορεί η δυτική κουλτούρα να το θεωρεί αδιανόητο, αλλά για την εκεί κουλτούρα η γυναίκα μπορεί να θεωρείται ένα ακριβό έπιπλο και ίσως για αυτό μπορεί κάποιος να έχει περισσότερα από ένα. Προφανώς η όποια αόριστη γυναίκα στην οποία αναφερθήκατε ήταν χαλασμένη. Εσείς δεν θα πετούσατε μία χαλασμένη καρέκλα; Γιατί δεν το χωράει το μυαλό σας. Το ανθρώπινο μυαλό, εκ φύσεως προσκολλημένο στην ανισότητα, δεν τις θεωρεί ανθρώπους. Προφανώς ο λιθοβολισμός είναι η βέλτιστη για τις πεποιθήσεις τους ενέργεια και το πιο πιθανό είναι να βιώνουν, σε αυτούς τους τόπους, μία διαφορετική ισορροπία Nash.

Η προσωπική ευθύνη υπάρχει διότι η βέλτιστη πολιτική στρατηγική μας, πραγματοποιούμενη με τις ενέργειες και τις αδράνειές μας, βασίζεται σε αποτιμήσεις μόνον των δικών μας και του στενού οικογενειακού μας περιβάλλοντος ζώων. Οι αποτιμήσεις μας δεν περιλαμβάνουν τις ζωές και τις επιπτώσεις που αφορούν στους υπόλοιπους. Οι πολίτες με τις ενέργειές τους διαμορφώνουν τους πολιτικούς και οι πολιτικοί με την συμπεριφορά τους διαμορφώνουν τους πολίτες. Και οι δύο μαζί διαμόρφωσαν ένα σταθερό σύστημα βέλτιστων στρατηγικών για τον καθένα, το οποίο βιώνουμε σήμερα και διαρκεί αρκετές δεκαετίες τουλάχιστον.

Υπάρχει δυνατότητα να οδηγηθούμε σε διαφορετική σταθερή κατάσταση ως κοινωνία;

Εμμένοντας ο κάθε τύπος παίκτη στην βέλτιστη στρατηγική του, όπως αποτιμά τις προτιμήσεις του σήμερα, όχι δεν υπάρχει τέτοια δυνατότητα. Για αυτό άλλωστε και οι ισορροπίες Nash λέγονται ισορροπίες ή σταθερές καταστάσεις. Θα μπορούσαμε να καταλήξουμε σε διαφορετική ισορροπία αν οι περισσότεροι παίκτες του ενός τύπου διαλέξουν συντονισμένα υποδεέστερη από την βέλτιστη ενέργειά τους και εμμένουν σε αυτήν έως ότου αλλάξει πεποιθήσεις και ενέργειες ο άλλος τύπος. Δεν υπάρχει εγγύηση όμως, ότι στο τέλος θα βγει περισσότερο ωφελημένος από σήμερα και κυρίως ο επιμερισμός ευθυνών, ειδικά σε μεγάλους πληθυσμούς παικτών, δρα σίγουρα αποτρεπτικά για ένα τέτοιο συντονισμό.

Επιμερισμός ευθυνών Ας κάνουμε ένα τελευταίο νοητό πείραμα. Έστω ότι επιθυμούμε, σε κατάσταση πολιτικής ανωμαλίας, να εκτελέσουμε κάποιον. Έχουμε την πεποίθηση ότι κανείς φαντάρος υπό τις διαταγές μας δεν επιθυμεί να σκοτώσει τον άνθρωπο και ότι είναι πολύ πιθανό να προτιμήσει να εκτελεστεί παρά να υπακούσει στην εντολή. Τί μπορούμε να κάνουμε; Μαζεύουμε απόσπασμα, έστω 12 φαντάρων, και τους δίνουμε 11 άσφαιρα και μία κανονική σφαίρα, χωρίς να γνωρίζουν ποιος την έχει, που γνωρίζουμε όμως εμείς. Αν κανείς δεν πετύχει τον υπό εκτέλεση, θα εκτελεστεί αυτός που έχει την κανονική σφαίρα και η διαδικασία θα επαναληφθεί. Η επιλογές κάθε φαντάρου είναι ή να πετύχει τον στόχο ή σκόπιμα να αστοχήσει. Ως φαντάρος, που δεν θέλει να σκοτώσει κανέναν, θα αντέχате λέτε έστω ένα γύρο πυροβολώντας άστοχα. Αν αστοχήσετε υπάρχει πιθανότητα $1/12$ να εκτελεστείτε. Αν στοχεύσετε σωστά είναι σχεδόν βέβαιο, με πιθανότητα $11/12$, ότι δεν τον σκοτώσατε εσείς. Για να βρούμε τη βέλτιστη επιλογή σε αυτό το παιχνίδι πρέπει να γνωρίζουμε πόσο εκτιμάμε την ζωή μας, πόσο την αξία του να μην σκοτώσεις άοπλο αλλά και να έχουμε ορθή πεποίθηση ως προς το πώς αποτιμούν αυτές τις αξίες οι υπόλοιποι φαντάροι. Δεν έχω λύσει το συγκεκριμένο πρόβλημα, έχω όμως λύσει παρόμοιο και είμαι σχεδόν σίγουρος ότι όσο περισσότεροι είναι οι φαντάροι, τόσο πιο πιθανόν είναι να ευστοχήσουν όλοι. (Η λύση του προβλήματος που έλυσα και πάνω στην οποία έχουν γίνει πειράματα από ψυχολόγους και κοινωνιολόγους λέει ότι, αν η αναφορά ενός δυστυχήματος έχει κόστος, όσο πιο πολλοί είναι οι μάρτυρες, τόσο πιο πιθανόν είναι να μην καλέσει κανένας την αστυνομία.)

Το παιχνίδι πρέπει να αλλάξει.

Το κάθε πολιτικό σύστημα είναι αυτό που καθορίζει τους κανόνες του παιχνιδιού. Η πλειοψηφία κερδίζει. Οι προτιμήσεις των πολιτών καθορίζουν τον νικητή και, εξ αυτού, το πολιτικό γίγνεσθαι. Και τα δύο διαμορφώνουν το "σύστημα" ή αλλιώς την σταθερή κατάσταση που βιώνουμε. Είτε οι πολίτες διαμορφώνουν την προτίμησή τους με βάση το ατομικό τους συμφέρον είτε με βάση το κοινωνικό συμφέρον, δεν μπορώ να φανταστώ παρά ότι πάντα ψηφίζουν την θέση του κόμματος που βρίσκεται πιο κοντά στην προτίμησή τους. Αναφέραμε όμως, στην αρχή της παραγράφου για την εκπαίδευση των πολιτών, ότι αν μόνον το πλειοψηφούν κόμμα μπορεί να εφαρμόσει τις εξαγγελίες του, τότε, είτε το ενδιαφέρει μόνον η νίκη είτε πραγματικά το καλό του τόπου που θα επιτευχθεί μέσω της νίκης του, είναι υποχρεωμένο σαν βέλτιστη στρατηγική να εξαγγείλει ως θέση την προτίμηση του μέσου πολίτη.

Τα κόμματα, εκ πείρας, γνωρίζουν τις προτιμήσεις των πολιτών και θέλουν να νικήσουν. Άμεση συνέπεια είναι όλα τα κόμματα να λένε τα ίδια (διότι, στην προσπάθεια τους να κερδίσουν, το βέλτιστο είναι να εξαγγέλλουν την ίδια μέση θέση). Αν δεν το κάνουν και εμμένουν στην εξαγγελία της δικής τους πραγματικής προτίμησης, τότε χάνουν κάθε εκλογές, παίρνοντας ας πούμε ένα 5% ανά τους αιώνες. (Η απόλυτη υπερίσχυση μιας θέσης, που από κάποιους άλλους περιγράφεται με το λεκτικό παράδοξο του "δημοκρατικού συγκεντρωτισμού", καθιστά τον πολιτικό

λόγο μη αναγκαίο και απόντα. Αν το συνδυάσουμε με την ενστικτώδη κατωτερότητα των απλών ανθρώπων έναντι του κόμματος και την μη δυνατότητα αποφυγής της ανωτερότητας των στελεχών του κόμματος έναντι των άλλων, έχουμε γενικά συνταγή αποτυχημένης δημοκρατίας. Προσωπική μου άποψη είναι ότι το μεγαλείο των αρχαίων είναι ότι εισήγαγαν μία έννοια -της δημοκρατίας- παρά φύση -κάθε άνθρωπος δεν είναι ανώτερος ή κατώτερος του άλλου- και την έθεσαν ως στόχο της ανθρωπότητας. Είναι φυσικό δύο ή τρεις χιλιάδες χρόνια να μην αρκούν ώστε να καταγραφεί η ισότητα ως ένστικτο στο ανθρώπινο DNA.) Οι πολίτες, εκ πείρας, γνωρίζουν ότι όλα τα κόμματα προσπαθούν να λένε τα ίδια εξαγγέλλοντας απλά την προτίμηση του μέσου πολίτη, άρα τα περισσότερα (ειδικά όσα είναι πιο πιθανόν να υπερσχύσουν) ψεύδονται σχετικά με τις προτιμήσεις τους. Συνεπώς, οι πολίτες δεν έχουν λόγο να δίνουν σημασία στις εξαγγελίες. Σε αυτές τις συνθήκες η βέλτιστη στρατηγική τους δεν πρέπει να βασίζεται στον πολιτικό λόγο των κομμάτων αλλά σε άλλα κριτήρια, όπως ίσως ρουσφέτια, βόλεμα ημετέρων κ.α. Τα κόμματα γνωρίζουν εκ πείρας ότι η βέλτιστη στρατηγική των πολιτών δεν δίνει σημασία στον πολιτικό λόγο, άρα δεν έχουν λόγο να τον αρθρώσουν, και το βέλτιστο είναι να αναλωθούν σε άλλα κριτήρια, όπως ίσως ρουσφέτια, βόλεμα ημετέρων κ.α. Πρόκειται για την απόλυτη μαθηματική κατάργηση της δημοκρατίας όπως την εννοούμε. Συνδυάστε το με την παραδοχή ότι οι πολίτες εκπαιδεύονται κυρίως από την τηλεόραση και με την παραδοχή ότι τα κανάλια κυνηγούν την μέγιστη τηλεθέαση, τότε πρόκειται για την απόλυτη μαθηματική κοινωνική παρακμή και κατάργηση της δημοκρατίας. Αν δεν μας αρέσει αυτή η πρόβλεψη ή θεωρούμε ότι βιώνουμε ήδη αυτήν την δυσοίωνη πρόβλεψη και αφού, ούτως ή άλλως, ο πολίτης θα ψηφίσει αυτό που προτιμά περισσότερο, οφείλουμε να αλλάξουμε τους κανόνες του παιγνιδιού ώστε να μην είναι βέλτιστο για τα κόμματα να λένε τα ίδια, εξαγγέλλοντας απλώς τις προτιμήσεις του μέσου πολίτη. Για να γίνει αυτό δεν πρέπει μόνον το πλειοψηφούν κόμμα να έχει την δυνατότητα επιβολής των εξαγγελιών του αλλά περισσότερα του ενός κόμματα να επηρεάζουν την πολιτική που εφαρμόζεται ακόμα και αν μειοψηφήσαν. Έτσι, θα έχει νόημα η διαφοροποίηση των εξαγγελιών των κομμάτων, αφού θα έχουν λόγο στο πολιτικό γίγνεσθαι ακόμα και αν μειοψηφήσουν. Τότε θα ξαναποκτήσει νόημα ο πολιτικός λόγος. Με αυτήν την έννοια η απλή αναλογική φαίνεται να οδηγεί στην σωστή κατεύθυνση. Στο δε επιχείρημα, ότι πρέπει να υπάρχει πλειοψηφία του ενός κόμματος στην βουλή για να μπορούν να ψηφίζονται νομοσχέδια αλλιώς δεν θα περνά τίποτε και θα έχουμε χάος, απαντώ ότι προτιμώ το χάος. Η πλειοψηφία του ενός φαίνεται, από μαθηματικής απόψεως, να οδηγεί σε σίγουρη παρακμή της δημοκρατίας, ενώ για το χάος δεν γνωρίζω, μπορεί και να μην οδηγεί σε πολιτική παρακμή. Προτιμώ λοιπόν, σαν βέλτιστη στρατηγική το χάος.

Οι πολίτες, που και αυτοί είναι υπεύθυνοι για την σταθερή κατάσταση που βιώνουν, λόγω του τρόπου που ενεργούν επηρεάζοντας τις βέλτιστες στρατηγικές των πολιτικών, δεν είναι δυνατόν να περιμένουμε ότι δεν θα υποστηρίξουν αυτό που προτιμούν περισσότερο. Άρα πρέπει να αλλάξουν τις προτιμήσεις τους. Θυμηθείτε το "δίλημμα του φυλακισμένου" που αναφέραμε στην αρχή της παραγράφου για τις προσωπικές ευθύνες. Αν λύσατε το παιγνίδι τότε χρησιμοποιήσατε την παραδοχή ότι οι παίκτες αποτιμούν μόνον το δικό τους προσωπικό συμφέρον. Για αυτό τον λόγο δεν καταλήγουν στην βέλτιστη για όλους κοινωνική λύση. Αν ξαναλύσετε το πρόβλημα, αποτιμώντας όμως και τις συνέπειες στους άλλους ωσάν να ήταν συνέπειες δικές σας, τότε το πρόβλημα αλλάζει. Καταλήγετε στην κοινωνικά βέλτιστη λύση, που είναι καλύτερη για όλους. Για να αλλάξουν το σύστημα οι πολίτες πρέπει να αλλάξουν τις προτιμήσεις τους, άρα τον τρόπο που αποτιμούν τα πράγματα. Πώς όμως να αλλάξουν τις προτιμήσεις τους όταν, εκ του φυσικού τους, κατατάσσουν εαυτούς είτε σε δούλους είτε σε αφέντες, αδυνατώντας να αντιληφθούν την ισότητα που θα τους επέτρεπε την ενσυναίσθηση, έτσι ώστε ό,τι συμβαίνει στους διπλανούς να αι-

σθάνονται ότι συμβαίνει στους ίδιους; Δεν το επιτρέπει η φυσιολογία να πενθούμε για τα θύματα για όσο χρόνο πενθούν και οι άμεσοι συγγενείς, ωσάν να χάσαμε δικό μας άνθρωπο. Αυτό θα ήταν το απόλυτο όριο ενσυναίσθησης. Προς το παρόν, πένθος τριών ημερών και πολύ καλά είναι. Μόνον δούλοι και αφέντες λοιπόν. Έτσι πιστεύω. Βέβαια καταργήσαμε την δουλεία των αρχαίων και των νέγρων της Αμερικής, αλλά ακόμα ανθεί η σωματεμπορία με διάφορες μορφές. Καταργήσαμε βασιλείς και τσάρους, αλλά τους αντικαταστήσαμε με το χρήμα. Πόσες φορές δεν διαπιστώσατε έναν ασήμαντο να το παίζει αφέντης σε ένα σερβιτόρο ή σε έναν επιστήμονα γιατί τον πληρώνει; Εστιάζει στον σεβασμό της μόρφωσης του τελευταίου ή στη σχέση δουλείας που δημιουργείται, λόγω των χρημάτων που θα του δώσει; Πόσες φορές διαπιστώσατε επιστήμονα να διατηρεί τον αυτοσεβασμό του και να μην κάνει τεμενάδες σε αυτόν που τον πληρώνει; Όπως και να έχει, πιστεύω ότι είναι κοινώς αποδεκτό ότι οι πολίτες ενεργούν με γνώμονα αποκλειστικά το ατομικό και στενά οικογενειακό τους συμφέρον, άσχετα αν αυτό ισχυρίζονται ότι θα προέλθει από την ευημερία της χώρας. Δεν θα αλλάξουν στρατηγική (διότι δεν τους συμφέρει) αν δεν αλλάξουν τον τρόπο που αποτιμούν τα πράγματα. Αν μέχρι σήμερα αποτιμούν μόνον την δική τους ωφέλεια και δεν είναι ευχαριστημένοι, τότε είναι υποχρεωμένοι να δεχτούν ότι η αποτίμηση που χρησιμοποιούν είναι λανθασμένη. Η μόνη εναλλακτική είναι να συναποτιμούν και την ωφέλεια των άλλων, ωσάν να είναι και δική τους προσωπική ωφέλεια. Κάποτε, όταν πιάσουν τον απόλυτο πάτο και κινδυνέψουν με αφανισμό, ίσως το συνειδητοποιήσουν από μόνοι τους. Τότε όμως η φυσική πορεία των πραγμάτων μπορεί να μην είναι αναστρέψιμη και η 9η του Μπετόβεν, η Γκουέρνικα του Πικάσο, το άξιον εστί του Ελύτη και κάθε άλλο επίτευγμα του ανθρώπινου πνεύματος θα χαθεί σαν να μην υπήρξε ποτέ. Προσωπικά πιστεύω ότι ο μόνος τρόπος να υπερνικήσουμε την φυσική μας ατέλεια, ώστε βλέποντας τους άλλους σαν ίσους να νοιαζόμαστε για αυτούς όσο και για εμάς τους ίδιους, πριν να αναγκαστούμε να το κάνουμε από μόνοι μας οπότε και πιθανόν να 'ναι αργά, είναι μέσω της εκπαίδευσης.

Η εκπαίδευση

Οι πολίτες χρειάζεται να αρχίσουν να νοιώθουν την αναγκαιότητα του να αποτιμούν την κατάσταση που βιώνουν, όχι μόνον σε σχέση με τα προσωπικά τους οφέλη αλλά, σε σχέση και με τα οφέλη και τις ζημιές των άλλων. Πιθανόν, η γενική μόρφωση και δη με κατεύθυνση την αγωγή του πολίτη, να μπορέσει να το πετύχει. Η ανάγκη αυτή είναι επιτακτική αφού, όπως προαναφέραμε, πρέπει να αντισταθμιστεί η όλο και μεγαλύτερη αποβλάκωση που τα ιδιωτικά κανάλια δημιουργούν, ως παρενέργεια, εξ αιτίας του κυνηγιού της μέγιστης τηλεθέασης. Ούτε έχει νόημα να θεωρήσουμε ότι το πρόβλημα λύνεται αν η δημόσια τηλεόραση εκπέμψει σε άριστη ποιότητα. Ο ήδη αποβλακωμένος δεν θα επιθυμεί να την παρακολουθήσει και η ανάλυση που κάναμε θεωρεί ως άκρο ποιότητας κάποιο που κάποιοι όντως επιθυμούν να παρακολουθήσουν. Απομένει η εκπαίδευση με άλλους τρόπους. Η ιδιωτική εκπαίδευση δεν θα μπορέσει, διότι τα ιδρύματα, εκ του θεμιτού ανταγωνισμού τους για περισσότερους μαθητές, όπως συμβαίνει και με τα κανάλια, ως παρενέργεια θα χαμηλώνουν συνεχώς το επίπεδο μόρφωσης που προσφέρουν. Ούτε η δημόσια εκπαίδευση θέλει, διότι κάτι τέτοιο απαιτεί ενέργειες πολιτικών και, όπως προαναφέραμε, αυτοί έχουν ήδη επιλέξει την βέλτιστη στρατηγική τους και δεν θα επιθυμούν να πράξουν διαφορετικά από αυτά που πράττουν σήμερα. Εξ άλλου, είναι δηλωμένο ότι το φιλελεύθερο κράτος επιθυμεί να απόσχει της κοινωνικής πρόνοιας αφήνοντας τη μέριμνα σε ΜΚΟ και ιδιώτες. Δεν κρύβεται ότι σκοπός είναι να ιδιωτικοποιηθεί ό,τι μπορεί να θεωρηθεί κοινωνικό αγαθό, όπως ενέργεια, νερό, τηλεπικοινωνίες, λιμάνια, αεροδρόμια, σιδηρόδρομοι, δρόμοι, συγκοινωνίες, εκπαίδευση, νοσοκομεία, αρωγή σε αναξιοπαθούντες κ.α. Αν κάτι δεν έχει ιδιωτικοποιηθεί ακόμα δεν το ξεχάσανε. Δεν ήρθε ακόμα ο καιρός του. Οι ιδιωτικοποιήσεις δεν ήταν δυνατόν να γίνουν όλες μαζί χωρίς δημιουργία κοινωνικής αναταραχής. Η κοινωνική σταθερότητα είναι το απόλυ-

το ζητούμενο από όλους.

Καταλήγουμε στο ότι η μόρφωση των πολιτών πρέπει να επιτευχθεί από τους ίδιους τους πολίτες.

Η μόρφωση πρέπει να γίνει μόδα. Οι ίδιοι οι πολίτες πρέπει να επιδιώκουν την μόρφωσή τους ως αγαθό, με ίδια μέσα, ανεξάρτητα από την κρατική ή όποια αναγκαία εκπαίδευση τους υποβάλλεται.

Συμπέρασμα

- Πολιτικοί και πολίτες είναι και οι δύο ουσιαστικά μέρη του συστήματος που βιώνουμε.
- Αποκλείεται να είναι ανατρεπτικό το να τα βάζουμε μόνον με τους μεν αγνοώντας τους δε.
- Το σύστημα θα αλλάξει μόνον αν αλλάξει ο τρόπος που αποτιμούμε το ίδιον όφελος.

Εδώ που φτάσαμε

ο Θεός ας είναι και φιλεύσπλαχνος και παντοδύναμος
και να μην φαίνεται ούτε ότι μας αγαπά αλλά δεν μπορεί να μας σώσει ούτε ότι μπορεί να μας σώσει αλλά δεν μας αγαπά.

Καλή συνέχεια Δημήτρης Χ.
ένας ασήμαντος συνταξιούχος